

ՂԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԻ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄՆԵՐԸ ՎԱՆՈՒ ՍԻՐԱԴԵՂՅԱՆԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ*

Երևանի պետական համալսարան

Հոդվածում համակարգված կերպով վերլուծվում է Վանո Սիրադեղյանի հրապարակախոսության մեջ ղարաբաղյան հակամարտության թեման: Սիրադեղյանի համար Ղարաբաղյան հարցը եղել է իր հրապարակախոսության մեկնակետ և քաղաքական կենսագրության առանցք: Հոդվածում ցույց է տրվում, թե ինչպես է Սիրադեղյանը մոտեցել խնդրին՝ զուգահեռ դիտարկելով դրա պատմական, քաղաքական, աշխարհաքաղաքական և ներքաղաքական հարթությունները: Վերլուծվում են Սիրադեղյանի հրապարակախոսական հոդվածներն ու ելույթները, որոնցում նա քննադատում է թե՛ Հայաստանի իշխանությունների ռազմավարական թերացումները, թե՛ միջազգային ուժերի շահարկումները: Կարևորվում է Սիրադեղյանի՝ հակամարտությունը ոչ միայն որպես ռազմական կամ քաղաքական, այլև որպես ազգային հոգեբանության և պետականության ճակատագրական խնդիր դիտարկելու հանգամանքը: Ուսումնասիրության արդյունքում հեղինակը եզրակացնում է, որ Սիրադեղյանի հրապարակախոսությունը Ղարաբաղյան հակամարտության վերաբերյալ առանձնանում է իր պատմական իրատեսությամբ, խորքային վերլուծություններով և ռազմավարական մտածողությամբ՝ պահպանելով արդիականությունը մինչ օրս:

Բանալի բառեր – *հրապարակախոսություն, հոդվածաշար, արձակ, աշխարհաքաղաքական իրադրություն, քաղաքականություն, գրականություն, Արցախ, դարաբաղյան հիմնահարց*

* **Հովհաննես Հովհաննիսյան** – ԵՊՀ Հայ նորագույն գրականության պատմության և գրաքննադատության ամբիոնի ասպիրանտ

Ованнес Овакимян – Аспирант кафедры истории новейшей армянской литературы и литературной критики ЕГУ

Hovhannes Hovakimyan – PhD Student at YSU Chair of History and Literary Criticism of Modern Armenian Literature

Էլ. փոստ՝ hovhannes.hovakimyan@ysu.am <https://orcid.org/0009-0003-2751-3957>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 30.05.2025

Գրախոսվել է՝ 03.06.2025

Հաստատվել է՝ 02.06.2025

© The Author(s) 2025

Ներածություն

Վանո Սիրադեղյանի հրապարակախոսության մեջ մեծ տեղ է զբաղեցնում դարաբաղյան (նախընտրում ենք «դարաբաղյան» ձևակերպումը, քանի որ Սիրադեղյանը հոգվածներում հենց այս ձևակերպմամբ է քննում հարցը: Նաև՝ հոգվածների հրապարակման տարիներին դեռևս շրջանառության մեջ դրված չէր «արցախյան» տարբերակը) հարցի արտացոլումը: Մա առանցքային պահ է, քանի որ Սիրադեղյանը նաև եղել է Ղարաբաղյան շարժման առաջնորդներից մեկը՝ ունենալով էական և չափազանց կարևոր դեր Հայաստանի անկախացման և պետականաստեղծման գործում: Նա «Ղարաբաղ կոմիտեի» անդամ էր, և այս հարցը, բնական է, շատ է հուզում Սիրադեղյանին: Նաև պետք է նշել, որ, ըստ էության, հենց դարաբաղյան հարցի շուրջ ունեցած տարաձայնություններն էին այդ թվականներին ՀՀ մի շարք ղեկավարների հրաժարականների գլխավոր պատճառը:

Վանո Սիրադեղյանի հրապարակախոսությունը հայ իրականության մեջ բացառիկ է իր բովանդակային խորությամբ և մեկնաբանությունների սրությամբ: Սիրադեղյանի հրապարակախոսական ու վերլուծական աշխատանքները հիմնված են ոչ միայն ընթացիկ իրադարձությունների արձանագրման, այլև դրանց պատճառահետևանքային կապերի վերհանման վրա: Սիրադեղյանի համար հրապարակախոսությունը քննադատական մտածողության խթան էր, մի տեսակ զենք, որը ուղղված էր թե՛ ներքին քաղաքական թերություններին, թե՛ արտաքին աշխարհում Հայաստանի դիրքերի խոցելիությանը:

Ղարաբաղյան հակամարտության մասին Սիրադեղյանը գրել է մի ժամանակաշրջանում, երբ խնդիրը դարձել էր ոչ միայն հայության գոյապայքարի առանցքային հարցերից մեկը, այլև հայտնվել էր միջազգային հանրության ուշադրության կիզակետում: Հակամարտությունը նրա հրապարակախոսության առանցքային թեմաներից էր, ինչը բնութագրում է թե՛ խնդրի բարդությունը, թե՛ ազգային հարցերի նկատմամբ Սիրադեղյանի խիստ պատասխանատու մոտեցումը:

Վանո Սիրադեղյանի հրապարակախոսության մեջ ակներև է խորը և բազմաշերտ մոտեցումը Ղարաբաղյան հակամարտությանը: Նրա վերլուծություններում Ղարաբաղը դիտարկվում է ոչ միայն որպես մարդու իրավունքների խնդիր և տարածքային վեճ, այլև որպես միջազգային ու տարածաշրջանային գերտերությունների շահերի կիզակետ: Սիրադեղյանը ներկայացնում է կոնֆլիկտի լուծման հնարավոր ուղիները՝ միաժամանակ վերլուծելով ներհայաստանյան քաղաքականության թուլությունները և արտաքին դերակատարների դերը:

Վերջիվերջո, Սիրադեղյանի մոտեցումները Ղարաբաղյան հակամարտության հարցում ընդգծում են այն, որ խնդրի լուծման առաջին քայլը պետք է լինի ռեալիզմը: Նրա հրապարակախոսական գործունեությունը մի տեսակ կոչ էր՝ դուրս գալու հուզական և ինտերգիոն մտածողության ծուղակից: Այս և նման

հոդվածները ցույց են տալիս, թե որքան կարևոր է պատմական և քաղաքական իրադարձությունները վերլուծել խորությամբ: Սիրադեղյանի աշխատանքներում ներկայացված են ոչ միայն կոնկրետ իրադարձությունների քննադատական վերլուծությունները, այլև հակամարտության ավելի լայն պատկերացումները, որոնք իրենց արդիականությունը չեն կորցրել նաև այսօր: Նրա համոզմամբ՝ Ղարաբաղյան հակամարտության լուծումը պահանջում է ոչ միայն գուտ ռազմական կամ քաղաքական մոտեցումներ, այլև հայ հասարակության հոգեբանական վերափոխում և իրատեսական քաղաքականություն՝ կառուցված սեփական ուժերի և հնարավորությունների ճիշտ գնահատման վրա:

Ղարաբաղյան հիմնահարցը արտաքին և ներքին շահերի բախման կիզակետ

Սիրադեղյանը առաջին հերթին անդրադառնում էր Ղարաբաղյան հիմնահարցի պատմական հիմքերին: Նրա մոտեցումը տարբերվում էր ավանդական հրապարակախոսության և պաշտոնական դիրքորոշումների կաղապարներից, քանի որ նա հաճախ էր ընդգծում, թե ինչպես են պատմական իրադարձությունները շահագործվել քաղաքական տարբեր ուժերի կողմից: Նրա խոսքում հաճախ ենք հանդիպում այն համոզմունքին, որ հակամարտությունն ունի ոչ միայն ազգային կամ կրոնական, այլև աշխարհաքաղաքական երանգներ:

Սիրադեղյանի հրապարակախոսական հոդվածներում հստակ երևում է, թե ինչպես են մեծ տերությունները ձգտում Ղարաբաղյան հակամարտությունը օգտագործել սեփական շահերի առաջնության համար: Նրա հոդվածներում մշտապես արծարծվում է այն հարցը, թե ինչու են միջազգային ուժերը հակամարտությանը մոտենում միայն իրենց շահերի տեսանկյունից՝ առանց ուշադրություն դարձնելու տարածաշրջանային և մարդկային անվտանգության հարցին: Անհրաժեշտ է նաև հիշատակել Սիրադեղյանի հայտնի հարցազրույցից մի հատված, որում ասվում է. «Մեծ պետությունների, մեծ ժողովուրդների շահերի բախման ասպարեզում փոքր ժողովուրդները շահելու բան չունեն: Փոքր ժողովուրդների շահը այն է, որ այդ մղձավանջից դուրս գան փոքր կորուստներով» (1999 թ): Նա քննադատում է թե՛ Ռուսաստանի, թե՛ ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը՝ դրանք որակելով իբրև սառը հաշվարկների վրա հիմնված ծրագրերի ամբողջություն:

Նրա կարծիքով՝ Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի հակադիր շահերը խոչընդոտում էին հակամարտության կարգավորումը: «Ռուսաստանը շահագործում էր հակամարտությունը՝ Ադրբեյջանին և Հայաստանին իր քաղաքական գոտում պահելու համար՝ օգտագործելով նրանց կախվածությունը»¹: Այս դիտարկումը մատնանշում է, որ Սիրադեղյանը գիտակցում էր, թե որքան բարդ է փոքր

¹ Ինչո՞ւ է Մոսկվան «հանձնում» Քոչարյանին, «Հայկական ժամանակ», 2002 թ. մարտի 3, էջ 5:

երկրների համար գտնել սեփական շահերը մեծ տերությունների ազդեցության դաշտում:

Նրա վերլուծական հոդվածներից մեկում նշվում է. «Արդեն մեկ տարի առաջ հայկական գործերը դուրս են եկել Ֆիզուլու և Հորադիզի գրավյալ տարածքներից: Արդեն մեկ տարի այդ տարածքները ոչ միայն ակնազերծվել են (բնականաբար, ականապատման քարտեզները տվել են մերոնք), ոչ միայն վերակառուցվում են Բաքվում ԱՄՆ-ի դեսպանի հսկողությամբ, այլև այդ տարածքում բացվել է սակրավորների ուսումնարան՝ ԱՄՆ-ի ֆինանսավորմամբ»²: Այս դիտարկումը ցույց է տալիս, թե ինչպես են մեծ տերությունները շահարկում հակամարտության կողմերի գործողությունները՝ վերահսկողություն սահմանելով տարածաշրջանի բնական և տնտեսական ռեսուրսների վրա:

Սիրադեղյանը քննադատում էր նաև միջազգային հանրության մոտեցումները, որոնք հաճախ ձևավորվում էին ոչ թե հակամարտության լուծման, այլ այն շահարկելու տրամաբանությամբ: Նրա խոսքով՝ մեծ տերությունները հակված են օգտագործելու այդ խնդիրը որպես լծակ՝ տարածաշրջանում սեփական ազդեցությունն ուժեղացնելու համար: «Սուվգայիթի գենոցիդը չէր լինի, այդքան չէինք հերստտի, այդքան չհերստտեինք՝ պատերազմ չէր սկսվի»³: Այս դիտարկմամբ Սիրադեղյանը ընդգծում է, թե ինչպես են հակամարտության սրացումները երբեմն կանխորոշվում արտաքին ուժերի միջամտությամբ:

Վանո Սիրադեղյանի հրապարակախոսությունը կարևոր նշանակություն ունի նաև միջազգային և տարածաշրջանային շահերի բախման դինամիկան հասկանալու համար: Նրա հոդվածները վերլուծում են, թե ինչպես են տարբեր ուժային կենտրոնները՝ Ռուսաստանը, ԱՄՆ-ն, Թուրքիան և Իրանը, օգտագործում Ղարաբաղյան հակամարտությունը իրենց ռազմավարական շահերը պաշտպանելու համար:

Սիրադեղյանը տեսնում էր, որ Ռուսաստանը Հարավային Կովկասում իր ներկայությունը պահպանում է հակամարտության միջոցով: Նրա խոսքով՝ Ռուսաստանը միտումնավոր թույլ չէր տալիս և խանգարում էր հակամարտության արագ կարգավորմանը՝ տարածաշրջանում վերահսկողությունը չկորցնելու նպատակով: Այս մասին նա գրում է. «Ռուսաստանը չի կարող չպաշտպանել ու չգուրգուրել Տաջիկստանի նման բուֆերը, ինչպես պահպանում է Մոնղոլիան Չինաստանի ոչ իսլամ բնակչության դեմ»⁴: Այս դիտարկումը վկայում է Ռուսաստանի ռազմավարական բուֆերային գոտիների պահպանման կարևորության մասին:

² Երբ վերինների խելքը չի հասնում, ներքինիների էլ՝ տանձին չի, «Հայկական ժամանակ», 2002 թ., մայիսի 14, էջ 2:

³ Հակառակ մեր կամքին՝ Մեդրին մնաց ՀՀ կազմում, «Հայկական ժամանակ», 2002 թ. օգոստոսի 27, էջ 5:

⁴ Պարիտետի ժամը, «Հայկական ժամանակ», 2001 թ. փետրվարի 2, էջ 8:

Սիրադեղյանը շեշտում է, որ Ռուսաստանի քաղաքականությունը մշտապես զուգակցվել է Հայաստանի թուլացման հետ: Ղարաբաղի հարցում Ռուսաստանի աջակցությունն առավելապես պայմանավորված է նրա սեփական շահերով:

Արևմուտքի, մասնավորապես ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը, ըստ Սիրադեղյանի, հիմնված էր տարածաշրջանի էներգետիկ ռեսուրսների վերահսկման վրա: Անդրադառնալով նավթամուղերի նախագծերին՝ նա գրում է. «Եթե երկրորդ-երրորդ նավթամուղը Վրաստանով կանցնի թե Հայաստանով, Ադրբեջանի համար մեկ է: Իսկ Ռուսաստանը կուզի, որ Հայաստանով անցնի. ոչ թե հանուն Հայաստանի, այլ որ չանցնի Վրաստանով»⁵:

Սիրադեղյանի այս դիտարկումները ցույց են տալիս, որ Արևմուտքի համար Ղարաբաղի հարցը ոչ միայն քաղաքական կամ բարոյական խնդիր է, այլև տնտեսական հետաքրքրությունների անկյունաքար:

Թուրքիայի դերակատարությունը Սիրադեղյանը դիտարկում է որպես ՆԱՏՕ-ի հիմնական խողովակ՝ Հարավային Կովկասում իր ազդեցությունը տարածելու համար: Նա ընդգծում է. «Թուրքիան բուֆերային դերը կատարում է ոչ թե տարածաշրջանային կայունության համար, այլ սեփական տնտեսական և քաղաքական շահերը ամրապնդելու նպատակով»⁶: Այս դիտարկումը ցույց է տալիս, թե ինչպես է Թուրքիան օգտագործում իր ռազմավարական դիրքը միջազգային քաղաքականության մեջ:

Իրանի դեպքում Սիրադեղյանը մատնանշում է այդ երկրի երկակի քաղաքականությունը: Մի կողմից Իրանը խուսափում էր տարածաշրջանային պատերազմի մեջ ներքաշվելուց, մյուս կողմից փորձում էր սահմանափակել արևմտյան ազդեցությունը: Սա վկայում է, որ Սիրադեղյանը խորությամբ ուսումնասիրել է Իրանի ռազմավարական դիրքորոշումը:

Հրապարակախոսը հաճախ մատնանշում էր, որ միջազգային ուժերի շահերի բախումը խորացնում է հակամարտությունը՝ թույլ չտալով Հայաստանին և Ադրբեջանին կառուցողական երկխոսություն սկսել: Նա գրում է. «Մեծ տերությունների շահերի բախումն ավելի խորացրեց տարածաշրջանային խնդիրները՝ վերածելով դրանք միջազգային ճգնաժամի»⁷:

Այս դիտարկումները վկայում են, որ Սիրադեղյանի հրապարակախոսությունը ոչ միայն լուսաբանում էր միջազգային ուժերի ազդեցությունը Ղարաբաղյան հակամարտության վրա, այլև խորը վերլուծում դրանց հետևանքները Հայաստանի ու տարածաշրջանի ապագայի համար: Նրա հարցադրումները մնում են արդիական միջազգային քաղաքականության և տարածաշրջանային հակամարտությունների բարդությունները հասկանալու առումով:

⁵ Պարիտետի ժամը 4, «Հայկական ժամանակ», 2001 թ. փետրվարի 20, էջ 3:

⁶ Թուրքերը Մեդրին տանում են, «Հայկական ժամանակ», 2001 թ. մարտի 8, էջ 5:

⁷ Երբ վերինների խելքը չի հասնում, ներքինիների էլ՝ տանձին չի:

Սիրադեղյանի վերլուծություններում հաճախ հանդիպում ենք այն համոզմունքին, որ հակամարտության շուրջ Հայաստանում ձևավորված քաղաքական մոտեցումները եղել են ոչ միայն անկատար, այլև երբեմն կործանարար: Նրա գնահատմամբ՝ Հայաստանի քաղաքական վերնախավը հաճախ չի հասկացել հակամարտության իրական մասշտաբները: Այդ մասին նա գրել է. «Հայաստանը պետք է կարողանար ձևավորել իր խաղի կանոնները, բայց հակառակը՝ խաղում էր ուրիշների կանոններով»⁸: Սա գալիս է հաստատելու այն տեսակետը, որ Սիրադեղյանի համար ազգային շահերի պաշտպանությունը պահանջում էր ռազմավարական մտածողություն, ոչ թե կարճաժամկետ շահերի հետապնդում:

Վանո Սիրադեղյանի հրապարակախոսությունը Ղարաբաղյան հակամարտության հարցում առանձնանում է ռազմավարական խորությամբ և հստակ տեսլականով: Նա հակամարտության զարգացումները դիտարկում է որպես Հայաստանի պետականության կայունության, հասարակական միասնության և միջազգային հարաբերությունների բարդ փոխկապակցված գործընթաց: Հակամարտության տարբեր փուլերում Սիրադեղյանը ներկայացնում է թե՛ այդ ժամանակաշրջանի մարտահրավերները, թե՛ դրանց լուծման հնարավոր ուղիները:

Սկզբնական փուլում Սիրադեղյանը շեշտում էր համահայկական համախմբման անհրաժեշտությունը: Նրա կարծիքով՝ ազգային միասնականության պահպանման կարիքները գերակա էին, սակայն դրանք բախվում էին պատերազմի սուր մարտահրավերներին: Հետագայում նա առավել մեծ ուշադրություն է դարձնում դիվանագիտական ճկունության անհրաժեշտությանը: Նրա կարծիքով՝ տարածաշրջանում ձևավորվում է նոր քաղաքական քարտեզ, որտեղ Հայաստանի դերը կախված էր ոչ միայն ռազմական հաջողություններից, այլև արտաքին քաղաքական ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործումից. «Հայաստանը խրվում էր ոչ միայն ռեսուրսների սպառման, այլև դիվանագիտական միամտության թակարդի մեջ»⁹: Սիրադեղյանը համարում էր, որ դիվանագիտական տապալումները հաճախ սահմանափակում են հակամարտության արդարացի լուծման հնարավորությունները:

Ավելին՝ Սիրադեղյանը հասկանում էր, որ Հայաստանի ներսում հակամարտությունը հաճախ դառնում է ներքաղաքական պայքարի գործիք: Նա շեշտում է, որ «Հայաստանը այս 13 տարիներին այնքան քաղաքական, նյութական, մարդկային ռեսուրսներ վատնեց Ղարաբաղի վրա, որ հասավ մի սահման, որից հետո սկսվում է պետականության հիմքերի խարխուլումը»¹⁰: Այս խոսքերով Սիրադեղյանը քննադատում էր այն քաղաքական գործիչներին, ով-

⁸ ՀՀ-ին փոռը տալու տարբերակը, «Հայկական ժամանակ» 2002 թ. մարտի 28, էջ 7:

⁹ Երբ վերինների խելքը չի հասնում, ներքինիների էլ՝ տանձին չի:

¹⁰ ՀՀ-ին փոռը տալու տարբերակը:

քեր, նրա համոզմամբ, Ղարաբաղի հարցը օգտագործում էին իրենց իշխանությունը ամրապնդելու նպատակով՝ անտեսելով երկրի ռազմավարական շահերը:

Ներքին քաղաքականության առումով Սիրադեղյանը մեծապես կարևորում էր հասարակական համերաշխության ազդեցությունը հակամարտության ընթացքի և արդյունքների վրա: Մակայն, ըստ նրա, պատերազմը խորացնում էր Հայաստանի քաղաքական ճգնաժամը: «Հայկական բանակի թիկունքը երկրի տնտեսությունը պիտի լիներ, որ գոյություն չունի, և ժողովրդի միաբանությունը, որը անհնար դարձավ հոկտեմբերի 27-ից հետո»¹¹: Սիրադեղյանի համար քաղաքական ճգնաժամը ոչ միայն բարդացնում էր հարցի լուծման ընթացքը, այլև սպառնում էր Հայաստանի կայունությանը:

Արդյունքում Սիրադեղյանի հրապարակախոսությունը ներկայացնում է ղարաբաղյան հարցի բարդությունը՝ միաժամանակ առաջարկելով դրա հաղթահարման ռազմավարական ուղիներ: Նրա դիտարկումները ցույց են տալիս, որ հարցի լուծման երկարաձգումը վտանգում էր Հայաստանի հասարակական, տնտեսական և քաղաքական համակարգերը. «Հայաստանը խաղում է ուրիշների կանոններով: Հաղթանակը միայն այն ժամանակ է մերը, երբ այն ունենում է նաև մեր կանոնները»¹²: Այս եզրահանգումը բացահայտում է Սիրադեղյանի այն հիմնարար համոզմունքը, որ հայկական կողմի հաջողությունը կախված է սեփական կանոններով խաղ ձևավորելուց:

Վանո Սիրադեղյանը Ղարաբաղյան հակամարտությունը չէր դիտարկում միայն որպես արտաքին և միջազգային շահերի բախման դաշտ: Նա արձանագրում էր, որ ներքին քաղաքական ուժերի պառակտված վիճակը և գաղափարական բախումները խոչընդոտ են խնդրի կառուցողական լուծման համար:

Սիրադեղյանը բազմիցս ընդգծում էր կուսակցությունների պատասխանատվությունը հակամարտության սրման հարցում: Նա նշում է, որ «Հայաստանի բոլոր քաղաքական խմբակները, ավել կամ պակաս չափով, կապվում են Դաշնակցությանը»¹³: Մա ցույց է տալիս, որ Սիրադեղյանը քննադատում էր կուսակցական շահերի գերակայությունը ազգային անվտանգության և պետական շահերի նկատմամբ: Սիրադեղյանը խիստ քննադատում էր նաև այն կուսակցություններին, որոնք, ըստ նրա, վերածվել էին ներհայաստանյան քաղաքական գործիքների՝ մեծ տերությունների ազդեցությունը սպասարկելու համար: Նա նշում է. «Հայկական կուսակցապետերը համերաշխորեն թյուրի-

¹¹ Նույն տեղում:

¹² Ինչո՞ւ է Մոսկվան «հանձնում» Քոչարյանին:

¹³ Երբ վերինների խելքը չի հասնում, ներքինիների էլ՝ տանձին չի:

մացության մեջ են պահում ժողովրդին՝ հավատացնելով, թե որևէ բանակ կարող է ուժեղ լինել աղետյալ թիկունք ունեցող երկրում»¹⁴: Միրադեղյանը համարում էր, որ քաղաքական ճգնաժամը խորացնում է երկրի սոցիալական և ռազմական անկայունությունը: Հեղինակը հակամարտությունը դիտարկում է նաև որպես ներքին իշխանության լեգիտիմության միջոց: Նա գրում է. «Անհրաժեշտ է հիշել, որ Ղարաբաղի հարցը հաճախ օգտագործվում էր իշխանության կողմից՝ որպես հասարակությանը կարճաժամկետ կառավարելու գործիք»¹⁵: Սա վկայում է, որ հակամարտությունը, ըստ Միրադեղյանի, դարձել էր ներքին քաղաքական մանիպուլյացիայի գործիք՝ առանց իրական խաղաղություն ապահովելու մտադրության: Հատկապես հետաքրքրական է այն կարծիքը, որ Հայաստանի իշխանությունները հաճախ դրսևորում էին ռազմատենչ հոետորաբանություն, որը բացասաբար էր անդրադառնում հակամարտության խաղաղ կարգավորման վրա:

«Կառավարության մակարդակով հույները բանակցում են արդեն Ադրբեյջանի հետ՝ ադրբեյջանական գազը ապագայում Թուրքիայից Հունաստան և Բալկաններով՝ Եվրոպա քաշելու համար»¹⁶: Միրադեղյանի այս դիտարկումը ակնարկում է, որ ռազմավարական նշանակություն ունեցող որոշումները կարող էին սակարկության առարկա դառնալ: Միրադեղյան հրապարակախոսը հատկապես կարևորում էր, որ Ղարաբաղյան հարցը խորացնում է Հայաստանի տնտեսական ճգնաժամը: Նա նշում է. «Հայաստանի այս չորս տարիների արտաքին տխմար քաղաքականությունը աներևակայելի չափերի ամրապնդել է Ադրբեյջանի և Թուրքիայի դիրքերը տարածաշրջանում»¹⁷: Սա վկայում է, որ նա մեծ կարևորություն էր տալիս տնտեսական հիմքերի զարգացմանը՝ հակամարտության լուծման և պետության կայունության ապահովման համար:

Միրադեղյանը հաճախ անդրադառնում է հայ հասարակության ներսում առկա պառակտվածությանը՝ նշելով, որ այն խոչընդոտում է ազգային համախմբվածության գաղափարի իրականացումը: Նա նշում է. «Հին Միյուռքը ունի իր հայրենիքը, որը ոչ մի կերպ չի նույնանում Հայաստանի տարածքի հետ, իսկ միայն Հայաստանի ժողովուրդը, փաստորեն, չունի հայրենիք»¹⁸: Միրադեղյանը համարում էր, որ ազգային միասնականության բացակայությունը լուրջ վտանգ է Հայաստանի և Ղարաբաղի ապագայի համար:

Հայաստանի դերը տարածաշրջանային զարգացումներում Միրադեղյանը ներկայացնում է այնպես, որ Հայաստանը ասես սահմանափակված է արտաքին ուժերի շահերով և չունի բավարար միջոցներ՝ էական ազդեցության գոտի

¹⁴ ՀՅԴ-ին փոխը տալու տարբերակը:

¹⁵ Հայկական Թալիբան, «Հայկական ժամանակ», 2002թ. մարտի 7 էջ 10:

¹⁶ Երբ վերինների խելքը չի հասնում, ներքինիների էլ՝ տանձին չի:

¹⁷ Նույն տեղում:

¹⁸ Նույն տեղում:

ձևավորելու համար: Նա գրում է. «Հայաստանը չունի այն կշիռը, որ կարողանա ինքնուրույն որոշել հակամարտության ելքը կամ իր դաշնակիցներին պարտադրել իր պայմանները»¹⁹:

Այս իրավիճակը, ըստ նրա, պայմանավորված է ոչ միայն արտաքին միջամտություններով, այլև ներքին քաղաքական անկայունությամբ: Հատկապես Տեր-Պետրոսյանի հրաժարականի և հետագա կառավարությունների կողմից կոշտ, բայց անհետևողական քայլերի ֆոնին Հայաստանը շարունակաբար կորցրել է իր նախաձեռնողականությունը:

Սիրադեղյանը նկատում է նաև ներհայաստանյան քաղաքական շահերի գերակայությունը ազգային խնդիրների նկատմամբ՝ պնդելով, որ նման մոտեցումը ոչ միայն չի օգնում կոնֆլիկտի լուծմանը, այլև խորացնում է այն:

Սիրադեղյանի հրապարակախոսության մեջ տեղ է գտնում նաև քաղաքակրթությունների բխման գաղափարը, որն ընդգծում է Ղարաբաղյան հակամարտության ավելի լայն՝ տարածաշրջանային և գլոբալ համատեքստը: Նրա վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ այս հակամարտությունն ընդամենը տեղական նշանակություն չունի, այլ խարսխված է միջազգային հարթակում ձևավորվող ուժերի հավասարակշռության վրա:

Նա Ղարաբաղյան հակամարտությունը ներկայացնում է ոչ միայն քաղաքական կամ տարածքային, այլև ավելի լայն քաղաքակրթական հարթության մեջ՝ առանձնացնելով Ռուսաստանի ու Արևմուտքի հետ իսլամական աշխարհի հարաբերությունների հանգամանքը: Նա գրում է. «Իսլամի ծագումը նախորդեց դեպի Միջերկրական ծովի հյուսիսային ու արևմտյան բարեխառն կլիմայով ամերեն ու դեպի Կասպյան ավազանի ոռոգելի հողերը իսլամի դրոշի տակ միավորված արաբական ցեղերի արշավանքին»²⁰:

Իսլամական աշխարհի և քրիստոնեական քաղաքակրթության միջև բախումը ունի ոչ միայն կրոնական, այլև սոցիալական և տնտեսական պատճառներ: Հեղինակը շեշտում է, որ Արևմուտքն այս մարտահրավերին արձագանքում է ավելի բարդ ռազմավարությամբ:

Հեղինակը հատուկ ուշադրություն է դարձնում այն հանգամանքին, որ Հայաստանը հաճախ ընկալվում է որպես քրիստոնեական աշխարհի «առաջապահ», մինչդեռ այս դիրքավորումը ավելի շատ պատրանք է, քան իրականություն: Նա գրում է. «Մինչդեռ իրականում՝ նա վաղուց ապահովության այլ համակարգի անցած տիրույթներում անելիք ունենալու պատրանքով ծերացող, հավատարիմ ու ժամանակավրեպ շան է նման...»²¹:

Այս դիտարկումը ցույց է տալիս, որ Հայաստանը հաճախ բախվում է քաղաքակրթական շահերի հակասություններին՝ չկարողանալով ամբողջությամբ գիտակցել իր դերակատարությունը այս պայքարում: Սիրադեղյանը

¹⁹ Ինչո՞ւ է Մոսկվան «հանձնում» Քոչարյանին:

²⁰ Պարիտետի ժամը 4:

²¹ Նույն տեղում:

քննադատում է միջազգային դաշինքներին Հայաստանի կուրորեն ապավինելը՝ ընդգծելով, որ այդ դաշինքները հաճախ պայմանավորված են մեծ տերությունների շահերով: «Արևմուտքը սոցիալական այդ արհավիրքին դիմագրավում է ազատ հասարակությանը հատուկ միակ եղանակով՝ ինտեգրելով կամ ինտեգրվելով»²²:

Նա հստակեցնում է, որ այս ինտեգրումը չի ներառում Հայաստանին, ինչը ստիպում է հայ ժողովրդին առավելապես ապավինել իր ներքին կարողություններին և խուսափել արտաքին ուժերից կախվածության մեջ ընկնելուց: Այս պարագայում նա բացահայտում է Ռուսաստանի և Ադրբեջանի ռազմավարական հարաբերությունների խորությունը՝ ընդգծելով, որ Ռուսաստանը միշտ գերադասում է Ադրբեջանի հետ համագործակցությունը, ինչի արդյունքում Հայաստանը հաճախ մնում է մեկուսացված: Նա նշում է. «Ռուսաստանը դատապարտված էր Ադրբեջանին դաշնակից-բուֆեր ունենալ...»²³:

Այս քաղաքականությունը ոչ միայն չի համապատասխանում Հայաստանի շահերին, այլև էապես խաթարում է տարածաշրջանային կայունությունը:

Քաղաքակրթական բախումը և տարածաշրջանային ուժերի շահերը տեղական խնդրի սահմանները վաղուց մոռանալ են տվել՝ Ղարաբաղյան հարցը դարձնելով համաշխարհային մեծ քաղաքականության կարևոր բաղկացուցիչ: Միրադեդյանը կոչ է անում առավել զգոնություն ցուցաբերել և ճիշտ կողմնորոշվել միջազգային հարաբերությունների այս բարդ համակարգում՝ խուսափելով ինքնախաբեության և արտաքին շահերի շահագործման գոհ դառնալուց:

Եզրակացություններ

Ուսումնասիրության արդյունքում եզրակացրել ենք, որ Վանո Միրադեդյանի հրապարակախոսությունը Ղարաբաղյան հակամարտության վերաբերյալ առանձնանում է իր խորաթափանց վերլուծություններով, սթափ իրատեսությամբ և ազգային-քաղաքական արժեքների փիլիսոփայական վերաիմաստավորմամբ: Նրա մոտեցումները ներառում են թե՛ պատմական հենքի վրա հիմնված գնահատականներ, թե՛ տարածաշրջանային և միջազգային քաղաքականության դինամիկայի մասին հստակ պատկերացումներ:

Միրադեդյանը խորը ցավով արձանագրում էր, որ Հայաստանի ներքին պառակտումն ու քաղաքական թուլությունը հաճախ դառնում են արտաքին ուժերի շահարկումների գործիք: Նա պնդում էր, որ Ղարաբաղյան հարցում ազգային միասնությունն ու ռազմավարական մտածողությունը ունեն կենսական նշանակություն: Հատկապես իր հոդվածներում նա հաճախ նշում է, որ առանց երկրի ներսում կայունության և փոխըմբռնման անհնար է միջազգային ասպարեզում Հայաստանի շահերը պաշտպանելը:

²² Նույն տեղում:

²³ Նույն տեղում:

Միրադեղյանի դիրքորոշումներում նկատվում էր հակամարտության լուծման հավասարակշռված մոտեցում՝ առանց ծայրահեղականության: Նա ընդգծում էր, որ այս հարցում ճիշտ որոշումները պետք է հիմնվեն ոչ միայն պատմական արդարության, այլև քաղաքական իրատեսության վրա: Ղարաբաղյան հարցը Միրադեղյանի համար ոչ միայն տարածքային, այլև ազգային ինքնության, արժանապատվության և ապագայի կերտման հարց էր:

Այսպիսով՝ Միրադեղյանը մշտապես ահագանգում է այն մասին, որ քաղաքականությունը չպետք է գերակայի ազգային շահերին, և որ Հայաստանի հաղթանակը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ երկիրը կձգտի միաժամանակ ապահովել իր ներքին միասնությունը, տնտեսական կայունությունն ու արտաքին դիվանագիտական ճկունությունը:

ОВАННЕС ОВАКИМЯН – Освещение карабахской проблемы в публицистике Вано Сирадегяна. – Статья посвящена систематическому анализу отражения карабахского конфликта в публицистике Вано Сирадегяна. Для Сирадегяна карабахский вопрос был не просто темой, а отправной точкой его публицистики и центральной осью его политической биографии. В статье показано, как Сирадегян подходил к проблеме, одновременно рассматривая её в историческом, политическом, геополитическом и внутривнутриполитическом контексте.

Анализируются публицистические статьи и выступления Сирадегяна, в которых он критикует как стратегические просчёты властей Армении, так и манипуляции со стороны международных сил. Особое внимание уделяется тому, что Сирадегян рассматривал конфликт не только как военную или политическую проблему, но и как судьбоносный вопрос национальной психологии и государственности.

В результате исследования делается вывод, что публицистика Сирадегяна по поводу карабахского конфликта отличается историческим реализмом, глубокой аналитикой и стратегическим мышлением, сохраняя свою актуальность и по сей день.

Ключевые слова – публицистика, серия статей, проза, геополитическая ситуация, политика, литература, Арцах, карабахская проблема

HOVHANNES HOVAKIMYAN – Articulations of the Karabakh Issue in Vano Siradeghyan's Publicist Writings. – This article is dedicated to a systematic analysis of the reflection of the Nagorno-Karabakh conflict in Vano Siradeghyan's journalistic writings. For Siradeghyan, the Karabakh issue was not merely a topic but served as a starting point for his publicist work and a central axis of his political biography. The article demonstrates how Siradeghyan approached the issue, simultaneously examining its historical, political, geopolitical, and domestic dimensions.

The analysis focuses on Siradeghyan's journalistic articles and speeches, in which he criticizes both the strategic shortcomings of the Armenian authorities and the manipulations of international powers. Special emphasis is placed on Siradeghyan's view of the conflict not only as a military or political matter but also as a decisive issue of national psychology and statehood.

As a result of the study, it is concluded that Siradeghyan's journalistic work on the Karabakh conflict stands out for its historical realism, in-depth analysis, and strategic thinking—maintaining its relevance to this day.

Key words – *publicism, article series, prose, geopolitical situation, politics, literature, Artsakh, Nagorno-Karabakh issue*

Գրականության ցանկ

Սիրադեղյան, Վ. Պարիստեղի ժամը, «Հայկական ժամանակ», 2001, փետրվարի 2, թիվ 14: (Siradeghyan, V. Parit'eti zhamë, “Haykakan zhamanak”, 2001, p'etrvari 2, t'iv 14).

Սիրադեղյան, Վ. Պարիստեղի ժամը 4, «Հայկական ժամանակ», 2001, փետրվարի 20, թիվ 26: (Siradeghyan, V. Parit'eti zhamë 4, “Haykakan zhamanak”, 2001, p'etrvari 20, t'iv 26).

Սիրադեղյան, Վ. Թուրքերը Մեղրին տանում են, «Հայկական ժամանակ», 2001, մարտի 8, թիվ 38: (Siradeghyan, V. Turk'ery Meghrin tanum en, “Haykakan zhamanak”, 2001, mart'i 8, t'iv 38).

Սիրադեղյան, Վ. ՀՅԴ-ին փուռը տալու տարբերակը, «Հայկական ժամանակ», 2001, մարտի 28, թիվ 51: (Siradeghyan, V. HJD-in p'urry talu tarberaky, “Haykakan zhamanak”, 2001, mart'i 28, t'iv 51).

Սիրադեղյան, Վ. Ինչո՞ւ է Մոսկվան «հանձնում» Քոչարյանին, «Հայկական ժամանակ», 2002, մարտի 3, թիվ 34: (Siradeghyan, V. Inch'u e Moskvay “handznum” Kocharyanin, “Haykakan zhamanak”, 2002, mart'i 3, t'iv 34).

Սիրադեղյան, Վ. Հայկական Թալիբան, «Հայկական ժամանակ», 2002, մարտի 7, թիվ 37: (Siradeghyan, V. Haykakan Taliban, “Haykakan zhamanak”, 2002, mart'i 7, t'iv 37).

Սիրադեղյան, Վ. Երբ վերինների խելքը չի հասնում, ներքինիների էլ՝ տանձին չի, «Հայկական ժամանակ», 2002, մայիսի 14, թիվ 82: (Siradeghyan, V. Yerb verinneri khelk'y chi hasnum, nerk'yevinneri el-tandzin chi, “Haykakan zhamanak”, 2002, mayisi 14, t'iv 82).

Սիրադեղյան, Վ. Հակառակ մեր կամքին՝ Մեղրին մնաց ՀՀ կազմում, «Հայկական ժամանակ», 2002, օգոստոսի 27, թիվ 140: (Siradeghyan, V. Hakarak mer kamqin–Meghrin mnats HH kazmum, “Haykakan zhamanak”, 2002, ogostosi 27, t'iv 140).